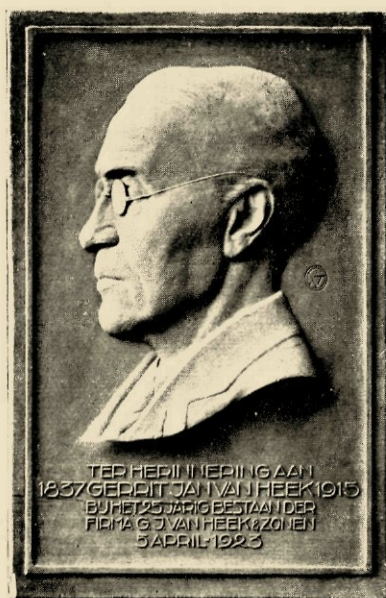

PORTRETPENNING, GEMODELLEERD DOOR
TOON DUPUIS.
(GESLAGEN PENNING, 85 M.M. DIAM.) 1921.

PORTRETPLAKETTE.
GEMODELLEERD DOOR JAC. J. VAN GOOR.
(GEGOTEN, 31 × 22 C.M.) 1924.

PORTRETPLAKETTE.
GEMODELLEERD DOOR C. J. V. D. HOEF.
(GEGOTEN, 27,5 × 18,5 C.M. EN
GESLAGEN, 75 × 50 M.M.) 1921.

RICHTINGEN IN DE NEDERLANDSCHE PENNINGKUNST ONZER DAGEN,

□ □ DOOR DR. M. R. J. BRINKGREVE □ □

DE Penningkunst, en vooral de Nederlandsche Penningkunst wordt van twee kanten beïnvloed en wel van de zijde der vrije in het bijzonder der beeldene Kunsten en van de zijde der bouw-, sier- en gebruikskunst.

Nu bestaat er uitteraard nauw verband tusschen vrije Kunst en Sier- en Nijverheidskunst, doch dit verband is veeleer een voortdurende wisselwerking dan een eenzijdige bepaling. Weliswaar zal meestal de stuwende kracht der ontwikkeling meest komen uit het gebied der vrije kunst, doch eenerzijds moet deze kracht dan toch in alle geval „omgezet” worden in verband met de allerhande eischen waaraan de gebruikskunst gebonden is, voor zij op dit gebied tot uiting kan komen, anderzijds werkt juist die gebondenheid ook weer prikkelend op de verbeelding en het scheppend vermogen der Kunstenaars, die door de moeilijkheden aangespoord worden om een oplossing te vinden, welke menigmaal ook op het gebied der vrije Kunst van invloed was. Dit verband in wisselwerking komt — het behoeft nauwelijks gezegd te worden — te sterker uit in grensgebieden als dat der penningkunst.

Zoo zien wij dan ook in de ontwikkeling der penningkunst van den laatsten tijd eenerzijds stroomingen, die ten nauwste verwant met, ja vaak af te leiden zijn uit het streven der vrije beeldende kunstenaars naar zoogenaamde vergeestelijking, anderzijds verschijnselen, die evenwijdig loopen met den terugslag op de strakke zuiverheid van Berlage en zijn kring. Vertoonen de eerste verschijnselen veel overeenkomst met wat men in het buitenland ziet geschieden, de verschijnselen der tweede reeks dragen een meer in het bijzonder Hollandsch kenmerk.

Eindelijk valt met groote vreugde vast te stellen, dat, gezwegen van de verschillende verschijnselen die de meer of minder zuivere voortzetting van vorige tijdvakken zijn, naast de bovenaangeduide stroomingen gaandeweg sterker wordt een derde, welke niet zóó zeer afgetrokken noch zoo afwerend is als de beide vorige, doch veeleer samenvat, wat de andere als levenskrachtige waarde zij het in nog niet geheel zuiveren vorm brengen.

Welke zijn nu de Kunstenaars, wier werk men beschouwen moet, en welke is de tijdgrens die men trekken moet wanneer men met de penningkunst onzer dagen een eenigszins samenhangend geheel wil afperken?

Beginnen wij met de tijdgrens.

Deze zal te stellen zijn op 1910 ongeveer, omdat in dat jaar de kunstenaar,

wiens scheppingen veelal in het middelpunt van onze belangstelling moeten staan, C. J. van der Hoef, zijn werkzaamheid op penninggebied aanving.

Naast hem zullen wij als vertegenwoordigers der oudere richtingen in het bijzonder Toon Dupuis en Jac. J. van Goor noemen, en als voorvechter der nieuwere opvattingen vooral Bolle.

Het werk van den eens zeer geprezen medailleur Wienecke kan buiten beschouwing blijven, daar zijn te talrijke voortbrengselen der latere jaren uit oogpunt van penning„kunst” zeer onbelangrijk zijn, al zal men steeds den vaardigen handwerkman, die de behandeling der plasteline volstrekt beheerscht, waardeeren, het daarom des te meer betreurend dat het schepend vermogen uitgeput blijkt en de Kunst-opvatting geheel verouderd is — een lot, dat nimmer de toegewijde voortzetting der traditie, doch slechts de slaafsche opvolging der mode treft.

Behalve de genoemden zijn er uitteraard nog velen, en daaronder zeer begaafde kunstenaars, die meer of minder vaak het ontwerp voor een penning modelleerden, doch waar in dit praatje geenszins naar volledigheid wordt gestreefd, doch slechts voor enkele meest kenmerkende verschijnselen de aandacht wordt gevraagd, worde het niet noemen van een kunstenaar of zijn werk allerminst uitgelegd als gevolg van mindere waardeering.

Voor wij echter in bijzonderheden treden, rest ons nog een inleidende vraag te beantwoorden: welke zijn de vraagstukken, welker oplossing de Kunstenaars dezer dagen bezighoudt?

Te dien aanzien kunnen wij beginnen met op te merken, dat de vraagstukken, die in het onmiddellijk voorafgaande tijdvak vooral de aandacht vroegen, namelijk de verdeeling van het vlak en de verhouding van beelden naar en achtergrond, in onze dagen voorondersteld zijn, doch niet als zoodanig meer moeilijkheden geven.

Wat thans naar voren komt is in hoofdzaak de reliefbehandeling zelve, die uiterst fijn gevoel voor verhoudingen vereischende behandeling van het relief als beeldende waarde op zich zelve en als kleurwaarde in zijn verhouding tot den begrenzenden cirkel, een vraagstuk, dat zoozeer het meest wezenlijke der penningkunst raakt, dat niemand verwachten zal, dat de Hollanders onzer dagen het eens en vooral oplossen; zoo belangrijk daardoor ook, dat voor een groep kunstenaars, welke dit vraagstuk in het bijzonder in het oog vatten, met vrijmoedigheid de aandacht gevraagd mag worden van allen die in de penningkunst belang stellen.

Vergelijken we nu enkele penningen om het vorenstaande in bijzonderheden uit te werken.

In de eerste plaats verzoek ik U uw aandacht te geven aan de behandeling van het portret.

Daarbij vraagt onwillekeurig Toon Dupuis het eerst onze aandacht. Deze ras-beeldhouwer, deze voor alles levenskrachtige, breede vertegen-

woordiger van de groote naturalistisch-impressionistische traditie, is de kunstenaar, die van Hollands belangrijkste figuren der laatste 30 jaren het portret heeft geboetseerd, als buste deels, deels voor den penning. Wij bepalen ons tot het laatste, waarvan hier als voorbeeld gegeven zij de penning Van Eeghen. (1)

Dit stuk toont ons Dupuis in zijn volle kracht, kenmerkend, raak en vast, toch ook weer met die in één oogenblik alles te vatten begeerende, gespannen aandacht.

Stellen wij er thans naast een plaquette Van Heek van Van Goor (2) of Dante van Van der Hoef (3). Geen van deze twee hebben dat felle, dat ineens-overtuigende, dat ruig-levende van Dupuis — zij hebben echter andere hoedanigheden en wel ieder weer andere dan de ander.

Wat ons in van Goor hier in het bijzonder treft is een zeer bijzondere hoedanigheid. Immers dat portret is eenerzijds voor alles een portret in metaal — teekenend voor den man die het geheele penningvak beheerscht in al zijn trappen, die zelf even goed den stalen stempel ciseleert als hij aan zijn metalen gietpenning de laatste hand legt, in onderscheid met Dupuis én van der Hoef, die beide „modelleeren” doch geen van beide zelf het metaal bewerken.

Doch daarnaast treft ons, dat toch juist dit portret een volkomen onstoffelijke uitdrukking heeft — een merkwaardig bereiken, het stuk metaal sierend werkend juist als materiaal, en toch tevens door zijn voorstelling zich verijlend tot een verfijnde geestelijke waarde.

Ik leg hier dáárom zoo den nadruk op, omdat van der Hoef's Dante in zijn geheele behandeling juist op de „geestelijke” werking aanstuurt en ondanks zijn goede hoedanigheden dit verijlende stofoverwinnende geenszins bereikt.

In dit verband moge dan tevens een uitdrukking nader toegelicht worden waarvan het gebruik te voren uwe aandacht wellicht niet ontgaan is.

Ik heb namelijk gesproken van het zoogenaamd „Geestelijke” waarnaar de beeldende kunstenaars van heden streven. Zonder nadere toelichting zou dit wellicht als afkeuring zonder meer klinken. Dit nu is geenszins de bedoeling. Het streven, de richting der beeldende kunst onzer dagen is ongetwijfeld belangrijk en al moge er naar verhouding ook veel kaf onder het koren zijn, de ernstige werkers verdienen belangstelling en waardeering ten volle.

Dit sluit echter niet in dat men het onvoorwaardelijk eens is met hun opvatting. Persoonlijk kan ik althans niet ontveinzen, dat ik het huidige tijdvak der beeldhouwkunst in Holland zie als een overgangstijd, ongetwijfeld uit kunsthistorisch oogpunt allerbelangrijkst, als terugslag op het voorafgegane en als voorbereiding voor een tijd, die komen gaat, doch in zich zelf naar mijn meening evenmin van blijvende zuiver aesthetische

waarde, als dat de Amsterdamsche Architectenschool of het asymmetrische meubel is.

En in het bijzonder verwarre men toch niet het bestanddeel van voorbijgaande mode — men zou haast zeggen van gewildheid — met de levende kern. Tot dat uiterlijke bestanddeel behoort in het bijzonder het aegyptianiseeren en assyrianiseeren, te wonderlijker aandoend waar de bedoelde kunstenaars voor het meerendeel niet uittermate historisch geschoold zijn. Noch deze barbarismen, noch het zeer waardevolle bestanddeel, gelegen in het zoeken naar eenvoudige grootheid, naar uiterste verstrakking der verschijningsvorm (welk streven in het Dante-portret zuiver gade is te slaan) beteekenen echter vergeestelijking. Integendeel, het is het zoeken van een nieuwe verhouding tot het verschijnsel als zoodanig, het zoeken van een nieuw teeken, van een nieuwe uitdrukkingswijze, waarin geestelijke waarden eerst zullen kunnen worden uitgedrukt als deze nieuwe uitdrukkingswijze geheel wordt beheerscht.

In aansluiting daaraan vraag ik uw aandacht voor een drietal penningen van Bolle en wel de betrekkelijk vroege penning voor den boekhandel, (4) de penning voor de federatie van werkgevers in het boekdrukkersbedrijf (5) 1924 en het hertje (6) 1925.

Merken wij in de eerste reeds dadelijk het uitdrukkelijke streven naar een vormgeving, vrij van de beperking der natuurlijke vorm, in vergelijking met de beide latere werken zien wij hoe betrekkelijk onklaar, hoe in zekeren zin troebel de behandeling is, aan den anderen kant blijkt uit die vergelijking ook juist hoe helder, hoe zuiver scherp en zeker de vormgeving in de jongste werken is.

Hier hebben we te doen met een plastiek die aan de mode slechts in enkele bijkomstigheden offert, doch die in de richting der nieuwe vormgeving reeds een trap bereikt, die ook bij niet-medestanders, ook bij aanhangers van andere richtingen waardeering en erkenning behoort te vinden.

Bereikt Bolle in zijn medaille voor de boekdrukkers een plastische werking van buitengewone kracht en spanning, zijn hertje heeft een ornamentale wijdheid en een voornaamheid, die het tot een zeer te waardeeren schepping maken.

En in beide werken kan men waarnemen dat die werking slechts bereikt is, juist als in het overigens zoo geheel andere portret van Van Heek door Van Goor, door de fijn gewaardeerde verhouding van het relief als massa tegenover den omtrek als begrenzing der mogelijke massa-ontwikkeling. Zien wij zodoende in Bolle voor alles den beeldhouwer, den plastischen werker, die in zijn penningen dan ook massa-werking zoekt, in van der Hoef, tot wien wij terugkeeren, vinden wij veeleer de behandeling van het relief als licht- en schaduwwerking.

Beschouwen wij eerst zijn Kerstboompennning (8). Deze is een der mijlpalen

4

GEHOTEN PENNING. ONTWERP L. BOLLE.
70 m.m. DIAM. 1918.

5

FEDERATIEVE WERKGEVERS.
GESLAGEN PENNING.
ONTWERP L. BOLLE. 65 m.m. DIAM. 1924.

6

HERTJE.
GESLAGEN PENNING.
ONTWERP L. BOLLE. 60 m.m. DIAM. 1925.

GESLAGEN PENNING OP HET 25 JARIG
BESTAAN V. D. NED. OUDHEIDKUNDIGEN BOND.
ONTWERP HILDO KROP.
65 m.m. DIAM.

GESLAGEN PENNING VOOR
KERSTFEEST WEENSCHEN KINDEREN.
ONTWERP C. J. VAN DER HOEF.
50 m.m. DIAM.

VOOR- EN KEERZIJDE VAN PENNING VAN
DE VEREENIGING VOOR PENNINGKUNST.
ONTWERP C. J. VAN DER HOEF. 21 m.m. DIAM.

VOOR- EN KEERZIJDE VAN GESLAGEN PLAQUETTE TER HERINNERING AAN HET 650-JARIG
BESTAAN VAN AMSTERDAM. ONTWORPEN DOOR DEN BEELDHOUWER
B. J. RICHTERS IN OPDRACHT VAN DE GEMEENTE AMSTERDAM.

in het werk van Van der Hoef. Hij, de sierkunstenaar, die in zijn jonge jaren tot den bloei van de Berlage-Kunst-en-Kunstnijverheid belangrijk had bijgedragen, sluit in zekeren zin in deze eenvoudige zuivere eerlijke voorstelling een tijdvak van zijn eigen scheppen af. Wat hij tot nog toe zocht, is bereikt, de schoonheid van den eenvoud, de schoonheid van het zuivere. Maar wij zullen bij brood alleen niet leven, en zoo stuwde het leven den jongen, steeds naar verdere volmaking strevende ook in nieuwe banen, in de nieuwe banen welke leiden naar het verstrakken der verschijningsvorm van het gegeven tot in laatsten aanleg hieroglyphische versobering, waarbij echter Van der Hoef, van nature rijk ornamentalist, tot uitersten niet komen zal. Als voorbeeld moge dienen het penninkje aangeboden aan de oprichters der Vereeniging voor Penningkunst (9 en 10).

Tevens zien wij hier, waar de behandeling in richting zoo verwant is aan die van Bolle ten duidelijkste het verschil tusschen Bolle die „tastend” ziet en Van der Hoef die ziende „tast”, het verschil tusschen den in wezen plastischen kunstenaar en den colorist der plastiek.

De terugslag op Berlage had echter een zwakke zijde en wel dat degenen, die naar verrijking gaan zoeken, omdat de zuiverheid hun té star was, het gevaar loopen, — en voor dat gevaar meer dan eens bezwijken — om in de willekeur zonder meer te verzeilen, omdat zij de strakheid van het al te regelmatige vermijden.

Hetzelfde wat wij zien op groote schaal in het bouwen van een Van der Meij, de Klerk en vooral in degenen die deze nabootsen en slaafs of klaplopend volgen, hetzelfde wat wij zien in het asymmetrische meubel, namelijk een zoeken naar vrijheid, naar rijkdom van werking, doch tegelijk een afdwalen, omdat de met moeite verworven vastheid van bouw niet overwonnen en tot grooter ontplooiing verder ontwikkeld doch eenvoudig opgegeven wordt, dat zien wij ook in sommige moderne penningen als die van Krop en Richters (7, 11 en 12).

Vatten wij nu samen, dan zien wij in de kleine keuze penningen welke ik aan uw oog voorbij liet gaan, dat blijkt, hoe de naturalistisch-impressionistische en de zuiver academische richting met name in het portret waardig vertegenwoordigd zijn, hoe verder de versoberend-vereenvoudigende richting der vrij-plastische Kunst in de ontwikkeling der penningkunst zich doet gelden, dat echter daarnaast uit de bouw- en nijverheidskunst een tegengestelde strooming naar grooter vrijheid met name ten aanzien van den meetkundigen grondvorm voor de indeeling zich voelbaar maakt, terwijl het werk van Van der Hoef in vele opzichten de uitkomst van de wisselwerking der beide stroomingen is, vooral in zijn latere werk deze beide vereenigend met behoud van hetgeen in een vorig tijdvak werd bereikt.